
Ю.В. Діденко

Науково-видавнича рада НАН України

АКАДЕМІЧНА НАУКОВА ПЕРІОДИКА В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті проаналізовано наукову періодику Національної академії наук України на предмет наявності показників, притаманних журналам європейських країн. Викладено результати моніторингу представлення журналів НАН України в електронному просторі. Розглянуто проблемні питання європейської інтеграції академічних наукових видань та запропоновано низку стратегічних завдань для підвищення ефективності інтеграції вітчизняних вчених у світову наукову спільноту.

Ключові слова: наукове періодичне видання, Національна академія наук України, електронний простір.

Наукова інформація, отримана в результаті наукового пізнання, відіграє важливу роль у розвитку сучасного суспільства. Її отримання, поширення та використання мають суттєве значення для розвитку науки. Особливе місце в системі поширення наукової інформації належить науковій комунікації, суть якої полягає в обміні інформацією.

Саме потреба в науковій комунікації зумовила появу наукового журналу, який є найбільш поширеним джерелом наукової інформації та місцем зберігання нових наукових ідей. А основним елементом системи формального та відкритого спілкування між науковцями й одиницею оцінювання результатів їхньої діяльності стає стаття у періодичному виданні. Вона не тільки визначає рейтинг ученого, а й створює джерельну базу для проведення подальших досліджень і розробок.

Зростаюча соціальна значущість науки обумовила пильну увагу до всіх факторів, від яких залежить її розвиток, і зокрема, до стану системи обліку результатів науково-дослідницької діяльності. Останніми роками з боку владних структур все більш відчутним стає інтерес до наукометричних досліджень, оскільки оптимізація механізмів розподілу державних коштів потребує впровадження в практику управлінської діяльності методів бібліометричного та наукометричного аналізу інформаційних потоків. Однак державно продуманої стратегії наукової політики немає.

Розглянемо детальніше академічну¹ наукову періодику. Моніторинг представлення в електронному просторі періодичних видань НАН України проводиться систематизовано та є предметом постійної уваги Науково-видавничої ради, зокрема групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України. Починаючи з 2011 р., проводиться моніторинг загальнодоступних ресурсів сайтів Президії НАН України, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, науково-дослідних інститутів системи НАН України, власних сторінок журналів та сайтів закордонних видавництв [1—3].

Аналіз інформації мережі Інтернет на предмет наявності електронних версій наукових видань показав, що на початку 2014 року серед 87 журналів НАН України свою особисту Інтернет-сторінку має 51 видання, але у 20 з них це сторінка на ресурсах закордонних видавців, які здійснюють переклад і перевидання української наукової періодику англійською мовою, у трьох видань — на ресурсі Видавничого дому «Патон».

На сайті інституту, який є видавцем, вміщують сторінки 67 видань. Для семи з них наведено лише зображення журналу або тільки згадка про нього, інформація щодо тематики видання і редколегії. Архів номерів, зміст, анотації і повні тексти статей присутні у 52 видань. Статті повністю або частково представлені у 31 виданні. Кілька видань надають користувачам можливість переглядати повні тексти статей після реєстрації.

Моніторинг представлення в електронному просторі періодичних видань свідчить, що наявність саме власної сторінки спонукає видання більш відповідально ставитися до представленої інформації. На власних сторінках видання розміщують інформацію щодо тематики видання, редколегії та змісту, анотації (українською, російською та англійською мовами). Повні тексти статей, наявні майже у всіх, платні. Проявом позитивної динаміки є представлення архіву номерів у переважній більшості видань та наявність англійської версії сторінки у 47 видань, з яких 20 сторінок на ресурсах закордонних видавців. Також видання інформують про включення до міжнародних баз даних і про наявність імпаکت-фактора. На жаль, інформацію щодо своєї присутності у Переліку наукових фахових видань України подають не всі видання.

На сайті видавця подається повна інформація щодо архіву номерів, змісту та анотацій статей (виключно англійською мовою), повні тексти статей платні. Деякі журнали мають паралельні сторінки і на ресурсі закордонного видавця, і особисту (напр. «Кибернетика и системный анализ», «Вестник зоологии»).

У сучасному інформаційному суспільстві інформація швидко застаріває, крім того, за нинішньої високої конкуренції в науці особливого значення набуває пріоритетна функція. І тому рівень актуальності та затребува-

¹ Академічні видання або видання НАН України — журнали, у яких одним зі співзасновників є НАН України.

ності видання цілком залежить від оперативності висвітлення наукових здобутків на шпальтах чи на сайті. На своїх сайтах 25 видань вже на початку року мають цьогорічну інформацію, у той час як на сайті інституту інформація наявна лише у восьми журналах.

Наступним кроком є аналіз наукових видань щодо наявності в їх діяльності показників, притаманних журналам європейських країн.

Націленість на європейську інтеграцію зумовлює необхідність підвищення стандартів якості академічних видань та наукових публікацій зокрема. Проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняної науки безпосередньо пов'язана із завданням оцінки рівня результатів досліджень.

Основною характеристикою наукового журналу в наукометрії вважається імпакт-фактор. Визначення «високий імпакт-фактор» видання також варіює залежно від наукової галузі. За твердженням Єфімової Г.З. [4], для наук про живі системи високим є ІФ від 6, для соціальних наук — 3, а для історичних наук — від 1.

На сучасному етапі розвитку наукової комунікації редакції наукових журналів зацікавлені в тому, щоби їхнє видання було проіндексовано міжнародними базами даних. Публікації у виданнях, що не включені до міжнародних наукометричних баз, фактично не мають шансів дійти до світової наукової спільноти. Звичайно, домогтися включення журналу до баз даних складно, але й нічого неможливого в цьому немає. Критерії для журналів відомі: наявність обов'язкових англійських резюме, процедури попереднього рецензування статей, міжнародного складу редколегії та авторів, посилення на цей журнал у публікаціях, які вже були реферовані в Scopus, періодичність виходу, якісна сторінка в Інтернеті.

Імпакт-фактор обрахований для 10 видань НАН України, які перевидуються за кордоном англійською мовою, та для «Журналу математичної фізики, аналізу, геометрії», який власними силами видає Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б.І. Веркіна НАН України. Також імпакт-фактор обраховується й для семи видань установ НАН України.

Визначенню імпакт-фактора більшості видань НАН України заважає невиконання умов діяльності провідних світових видань, зокрема відсутність належно представлених електронних версій журналів. Або ІФ настільки низький, що Інститут наукової інформації США не відслідковує цитування статей у виданнях.

Відмінністю академічних видань є їх реальний не міжнародний статус через невеликий відсоток закордонних вчених у редколегіях, відсутність закордонних авторів, які пишуть виключно англійською. Отже, ще однією з проблем європейської інтеграції академічних наукових видань є мова статей. Обов'язкова умова діяльності провідного видання — наявність паперової або електронної версії англійською мовою, що надає можливість представити свої публікації світовій науковій спільноті.

З 87 академічних наукових журналів десять англійською мовою в Україні видають академічні наукові установи власними силами. Зарубіжні видавці

Таблиця 1. Журнали НАН України, що перевидують закордонні видавці

№ з/п	Журнали НАН України			
		Springer	Begell House, Inc.	Pleiades Publishing
1	Український математичний журнал / Ukrainian Mathematical Journal	x		
2	Кибернетика и системный анализ / Cybernetics and Systems Analysis	x		
3	Проблемы управления и информатики / Journal of Automation and Information Sciences		x	
4	Прикладная механика / International Applied Mechanics	x		
5	Проблемы прочности / Strength of Materials	x		
6	Кинематика и физика небесных тел / Kinematics and Physics of Celestial Bodies			x
7	Радиофизика и радиоастрономия / Radio Physics and Radio Astronomy		x	
8	Радиофізика і електроніка / Telecommunication and Radio Engineering		x	
9	Физика низких температур / Low Temperature Physics			
10	Морской гидрофизический журнал / Physical Oceanography	x		
11	Сверхтвёрдые материалы / Journal of Superhard Materials			x
12	Техническая диагностика и неразрушающий контроль / Technical Diagnostics and Non-Destructive Testing			
13	Фізико-хімічна механіка матеріалів / Materials Science	x		
14	Теоретическая и экспериментальная химия / Theoretical and Experimental Chemistry	x		
15	Химия и технология воды / Journal of Water Chemistry and Technology			x
16	Нейрофизиология / Neurophysiology	x		
17	Український біохімічний журнал / Ukrainian Biochemical Journal			
18	Альгология / International Journal on Algae		x	
19	Вестник зоологии / Vestnik Zoologii			
20	Гидробиологический журнал / Hydrobiological Journal		x	
21	Цитология и генетика / Cytology and Genetics			x

Видавництва				Наявність імпакт- фактора (дані за 2012 р.)	Присут- ність у Scopus	Мова видання	Наявність у Переліку фахових видань ДАК
Elsevier	Амер. Ін-т фізики	Versita	Cambridge International Science Publishing				
				0,154	x	англ	x
					x	англ	x
					x	англ	x
				0,234	x	англ	
				0,351		англ	x
						англ	x
					x	англ	x
	x			0,821	x	англ	x
					x	англ	x
				0,723	x	англ	x
			x			англ	x
				0,214		англ	x
				0,459	x	англ	x
				0,139	x	англ	x
				0,384	x	англ	x
?					x	укр	x
					x	англ	x
		x			x	англ	x
						англ	x
				0,294	x	англ	x

перекладають і видають англійською мовою 21 журнал, два з яких — «Український біохімічний журнал» та «Вестник зоології» видаються в електронному вигляді. Ще близько 10 академічних видань розміщують статті англійською мовою на своїх сторінках у відкритому доступі.

Необхідно відмітити, що провідні сучасні бази даних (БД) найохочіше співпрацюють із журналами, які видаються англійською мовою, бо саме англомовні публікації мають більшу ймовірність бути прочитаними, а отже й процитованими у подальшому. Проте ні Scopus, ні Thomson Reuters не відхиляють іншомовних видань. Обов'язковою вимогою провідних міжнародних наукометричних баз даних є лише переклад англійською бібліографічних даних, а також наведення списку літератури латиницею.

Серед журналів НАН України, які перевидуються за кордоном англійською мовою, у БД Scopus присутні 16 видань, у переліку наукових фахових видань України — 19 (табл. 1). Серед видань НАН України, які видають академічні наукові установи власними силами, у БД Scopus присутні 5, у переліку наукових фахових видань України — 9 (табл. 2).

Отже, стратегічним завданням є активізація публікаційної активності вчених іноземними мовами, що дозволить підвищити ефективність інтеграції

Таблиця 2. Журнали, які академічні наукові установи видають англійською мовою в Україні власними силами

№ з/п	Журнали НАН України	Наявність імпакт-фактора (дані за 2012 р.)	Присутність у Scopus	Наявність у Переліку фахових видань ДАК	
1	Український фізичний журнал (Ukrainian Journal of Physics)	0,289		x	
2	Semiconductor Physics, Quantum Electronics & Optoelectronics				x
3	Журнал математической физики, анализа, геометрии (Journal of Mathematical Physics, Analysis, Geometry)				
4	Автоматическая сварка (The Paton Welding Journal)				x
5	Современная электротехнология (Advances in Electrometallurgy)			x	x
6	Термоелектрика (Journal of Thermoelectricity)			x	x
7	Functional Materials			x	x
8	Biopolymers and Cell			x	x
9	Проблемы криобиологии и криомедицины (Problems of Cryobiology and Cryomedicine — паралельно двома мовами)				x
10	Experimental oncology			x	x

вітчизняних учених у світову наукову спільноту. Одним зі шляхів вирішення цього завдання можуть слугувати кроки, спрямовані на вмотивування, стимулювання вчених до зарубіжних публікацій, на активніше впровадження іноземних мов у процесі підготовки наукових публікацій, а також на надання організаційної та фінансової підтримки у здійсненні зарубіжних видань.

Прикро, але дуже часто формальні вимоги до наукової видавничої продукції є перешкодою для її ефективного інтегрування у світовий інформаційний простір. Не будемо торкатися питань авторського права та легалізації електронних видань. Наведемо найпростіший приклад.

Національна академія наук неодноразово надавала свої зауваження та пропонувала внести деякі зміни до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, що запроваджено Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (наказ МОНМС України від 17.10.2012 р. № 1111), з огляду на те, що у чинному Порядку не враховані такі параметри видань, як входження до реферативних і наукометричних баз даних, наявність імпаکت-фактора та англомовної версії. Затверджені вимоги обмежують повноваження редакційних колегій та не кореспондуються з вимогами світових наукометричних баз, фактично блокуючи входження української наукової періодики до них.

Дотримання вимог до оформлення пристатейних списків згідно з державними стандартами України унеможлиблює включення наших видань до світових наукометричних баз, адже оформлені за нашими стандартами пристатейні переліки посилань не зчитуються автоматичними системами цих баз, отже вони не зацікавлені у роботі з нашими виданнями. Слід впровадити для наукових видань вимогу щодо оформлення згаданих списків відповідно до однієї з найпоширеніших світових систем: Оксфорду, Кембриджу чи Шпрингера.

Вимоги ДАК України щодо складу редакційної колегії передбачають, що більшість її членів мають бути штатними працівниками установи-засновника, а це фактично суперечить вимогам Thomson ISI до міжнародних видань. Більшість академічних журналів є відомчими, тобто основна частина редколегії працює в одній установі, яка й забезпечує переважну більшість статей. Саме для того, щоб обминути суперечливі моменти та виконати вимоги і ДАК України, і міжнародних наукометричних систем, журнали змушені подавати 2 списки: склад редакційної колегії та склад міжнародної редакційної/консультативної ради.

Автор погоджується з дослідниками І.М. Мриглодом та О.І. Мриглом [5], на шляху до покращення рівня української наукової періодики, необхідно переглянути й уніфікувати стандарти і вимоги до наукових журналів, враховуючи інтереси усіх сторін: держави, видавців і науковців.

Питання інформації стосуються корінних умов існування науки, і її стан прямо залежить від того, наскільки сприятлива для вченого інформаційна ситуація, наскільки легко та успішно він здатен задовольнити свою потребу в науковій інформації. Українські науковці безумовно повинні більше друкуватися за кордоном, а українські журнали — перетворитися на джерела наукової інформації. Більшість академічних наукових періодичних видань

потребує суттєвої реорганізації, і лише незначна кількість з них відповідає світовому рівню. Мусить змінитися й мотивація для написання наукової статті. На першому місці має бути прагнення повідомити науковій спільноті про отримані нові важливі результати, а не забезпечення необхідної кількості публікацій при захисті дисертації.

Аналіз діяльності академічних наукових видань вказує на необхідність зміни технології роботи більшості видань. Основним критеріями діяльності видань повинні бути такі, що визнаються світовою науковою спільнотою і за якими працюють закордонні видання провідних країн Європи та світу.

Основними перешкодами успішній діяльності наукових видань та інтеграції їх до європейського науково-освітнього простору є недостатність фінансування видавничої діяльності установ-засновників наукових видань, брак належного правового простору та низька мовна компетентність більшості представників академічного середовища, яка не дозволяє без професійної допомоги перекладачів донести свої ідеї, результати наукових досліджень до спеціалістів з інших країн, а також обмежує коло пізнання самого вченого — оригінальні роботи закордонних дослідників залишаються для нього невідомими, так само як і найновіші публікації в його галузі знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діденко Ю.В. Представлення журналів НАН України у світових наукометричних базах // Наука України у світовому інформаційному просторі / НАН України. — Вип. 5. — К. : Академперіодика, 2011. — С. 71—80.
2. Діденко Ю.В., Язвинська М.В. Динаміка відображення української академічної періодики в електронному просторі // Вісник НАН України. — К., 2012. — № 12. — С. 66—71.
3. Діденко Ю.В. Динаміка відображення української академічної періодики в електронному просторі (за результатами продовжуваних моніторингових досліджень) // Наука України у світовому інформаційному просторі / НАН України. — Вип. 8. — К. : Академперіодика, 2013. — С. 87—91.
4. Ефимова Г.З. Анализ эффективности наукометрических показателей при оценке научной деятельности // Вестник Тюменского государственного университета. — 2012. — № 8. — С. 101—108.
5. Мриглод І.М., Мриглод О.І. Шостий закон Паркінсона і наукова періодика України // Наука України у світовому інформаційному просторі / НАН України. — Вип. 5. — К. : Академперіодика, 2011. — С. 102—116.

Didenko Yu.V.

ACADEMIC SCIENTIFIC PERIODICALS IN MODERN COMMUNICATION SYSTEM

The article analyzes the scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine for the presence of indicators inherent to journals of European countries. The results of monitoring of NAS of Ukraine journals' representation in the electronic space are given. The problematic issues of European integration of academic scientific publications are examined and a range of strategic objectives to improve the integration of local scientists in the global scientific community are proposed.

Key words: scientific periodical, the National Academy of Sciences of Ukraine, cyberspace.